

Fra en sjællandsk landsbydegns notesbog

Kirkerupdegnen Frederik Fæderhofs optegnelser
1728-63

Af Karl Peder Pedersen

I årene 1719-66 var Frederik Fæderhof degn i Ågerup-Kirkerup ved Roskilde Fjord. Fra hans hånd findes på forunderlig vis bevareret en optegnelsesbog fyldt med dagbogsnotitser, dokumentafskrifter samt resumeer af bøger med mere. En hel del handler om kirkelige forhold, ikke mindst om 1730'ernes pietistuligheder i København, og det er først og fremmest om disse dele af optegnelsesbogen, denne artikel handler.

Nogle få kilometer nord for Roskilde, lige ud til fjorden, ligger de to små sogne Kirkerup og Ågerup, der siden 1500-tallet har udgjort ét pastorat. Da man i 1719 skulle have ny degn på stedet, ansattes den 26-årige Frederik Fæderhof, der kom fra Maglebrænde på Nordfalster, hvor han i nogle år havde været degn. Fæderhof kom til at fungere som degn i Kirkerup og Ågerup i 47 år frem til sin død i januar 1766, hvor han efterlod sig en enke og en datter samt værdier for 500 rigsdaler, og derudover fandt man også i hans gemmer en næsten fuldt udskrevet bog, hvori han helt tilbage fra 1720'erne havde gjort notater og notitser. Optegnelsesbogen har nu i mange år ligget på Rigsarkivet, hvor den indgår i den store manuskriptsamling, som embedsmanden og historikeren Frederik Thaarup (1766-1845) efterlod sig. Hvordan Thaarup i sin tid er kommet i besiddelse af Fæderhofs bog, vides ikke, men da Thaarup ved siden af embedsvirksomheden var redaktør af adskillige tidsskrifter samt en flittig skribent med et meget bredt kontaktnet, er det formentlig i forbindelse med noget af dette, at bogen er havnet i hans gemmer.¹

Frederik Fæderhofs liv og levnet

Da Frederik Fæderhof i 1719 kom til Kirkerup, var han ugift, og det lå derfor lige for, at han giftede sig med forgængerens enke, den 31-årige Ingeborg Catrine Christensdatter. Hun døde i 1736, uden at de havde

fået nogle børn sammen, og året efter ægtede Fæderhof den 21-årige præstedatter fra Ølstykke, Anne Margrethe Nielsdatter Bech, og med hende fik han sønnerne Niels og Frederik, som begge døde, inden de blev voksne. Kun syv år varede dette andet ægteskab, for allerede i 1743 omkom Anne Bech i barselsseng, og da sørgetiden var omme, giftede degnen sig med Anne Holgersdatter Lindam, der var datter af sognepræsten Holger Jacobsen Lindam i Spjellerup på Vestsjælland, og dette ægteskab holdt for Fæderhofs vedkommende livet ud. I dette tredje ægteskab fødtes datteren Christiane, der således var det eneste barn, der overlevede Fæderhof.²

Skifteforretningerne efter Anne Bech i 1743 og Frederik Fæderhof i 1766 giver et godt indtryk af den materielle tilstand i degneboligen. I 1743 ansattes dødsboets værdier til 260 rigsdaler, mens det i 1766 opgjordes til 504 rigsdaler, og heri indgik også den sum, der kom ind ved salg af indboet på auktion. Man fornemmer en stigende velstand i degneboligen, hvor der bl.a. i stuen hang skilderier af Christian 5. og Charlotte Amalie, og her registreredes også en række bøger. I 1738 finder vi i sognepræstens embedsbog oplysninger om degnens årsindtægter, der ansloges til ca. 130 rigsdaler,³ hvorfra der dog skulle trækkes en årlig ydelse til Roskilde Latinskole på godt 13 rigsdaler. Til degneboligen hørte som sådan ingen jord, men af kirkejorden lejede Fæderhof 3½ skæppe hartkorn. Degnen var således også husmand, og ved begge skifteeregistreringer finder vi da også et betydeligt husdyrhold (i 1743 1 hest, 3 køer, 12 får og 7 grise og i 1766 4 køer, 9 får og 5 grise).⁴

Fæderhofs optegnelsesbog

Den bog, som Fæderhof har benyttet til sine optegnelser, er en ældre ubrugt protokol, og notaterne fylder i alt 125 sider, der bortset fra de sidste sider, alle er nummererede. Indførslerne falder i to hovedgrupper, dels dagbogsoptegnelser, dvs. notitser om konkrete, tidsfæstede begivenheder eller begivenhedsforløb, dels resumeer eller afskrifter af bøger, skrivelser, sentenser og inskriptioner.

På bogens første sider møder der os en række notitser fra 1728, og meget tyder på, at det er den københavnske storbrand i oktober dette år, der satte Fæderhof i gang med at skrive. Som mange andre opfattede han sikkert ulykken som en guddommelig straf over det syndige folk, og ikke mindst dette perspektiv gjorde hændelsen til en chokerende oplevelse.

Efter omtalen af branden i 1728 skriver Fæderhof ikke noget i bogen førend i 1732, hvor pietistuelighederne i København optog ham stærkt

(mere om dette senere). Disse begivenheder dækker han ganske tæt frem til han i 1735 forlader temaet med ordene: »Jeg vil nu ikke ydermere tale om pietisterne, men melde noget mere om den forskrækkelige ildebrand, som så mange steder har grasseret«, og på de følgende sider møder der os en række notitser om brande og andre særlige begivenheder frem til slutningen af 1740'erne, hvor Fæderhof begynder at afskrive resumeer af bøger. Formentlig er der tale om værker, han har lånt, og som han kun har haft mellem hænderne i kortere tid. Ind imellem bringer han præcise kildehenvisninger, som f.eks. følgende: »Dette efterfølgende som er Japan og de japanske martyrer angående, er udtagen og exciperet af Erasmi Trancia: Lustige Schaubuhne von aller hand curiositeten fra pag. 490 til pag. 513 trykt til Nyrnberg med kejserlig frihed og privilegio Anno 1674« (s. 25). I dette tilfælde er der tale om en omfattende afskrift over flere sider, andre gange finder vi kun korte resumeer uden kildehenvisninger. Med disse mange notitser om oftest mærkelige ting og foretelser ude i verden – først og fremmest hinsides Europas grænser – havde Frederik Fæderhof fået samlet sig et veritabelt arsenal af gode historier, der kunne gøre stor nytte i flere sammenhænge – det være sig såvel i skolestuen som i et festligt lag. Som en smagsprøve på hvilke oplysninger Fæderhof refererer, bringes her nogle af hans uddrag af en ikke nærmere angivet russisk rejsebeskrivelse: »Man finder i Rusland ikke agrene toppede som her (dvs. i Danmark). Årsagen er fordi landet er højt og får sjældent regn, pag. 373. Det russiske smør bliver altid, efter at det er kænet, smeltet og skummet, og før det er sket, holder russerne det for urent og usundt, men udlændere vil det ikke smage, pag. 374. Så vidt man ved, er jagten enhver tilladt i Moskva, dér er ingensteds større overflødighed på krudt for billigere køb, så er det dog ingensteds vanskeligere at bekomme, efterdi ingen kan få mindste kvantitet at købe, uden han er bekendt (dvs. kendt af sælgeren), giver sin hånd fra sig og stiller tilstrækkelig kaution, hvormed man vil mene at kunne forekomme røveri og oprør, pag. 388. Det er i Rusland brugeligt at sove eftermiddagssøvn, da (dvs. hvor) de, såvel som om aftenen, lade sig af en historiebog læse i søvne. Og må imidlertid en lille dreng hos et mandfolk og en lille pige hos et fruentimmer stå at pille den indsovendendes tæer, pag. 396« (s. 100-101).⁵

Hvorfor skabte Fæderhof nu denne optegnelsesbog, kan man spørge. Generelt giver han os ikke nogen begrundelse, men hvad specielt angår ildebrandsnotitserne, røber han, at de er nedskrevet »som et memento«, dvs. som noget, man skulle have i erindring og lægge sig på sinde. Når man bag de mange ildebrande så Guds straffende hånd, var det vigtigt at registrere, hvor tit og i hvilket omfang, der blev straffet, for derigen-

nem forhåbentlig at kunne aflæse en forbedring af situationen. Det at føre et »strafferegister« er imidlertid ikke Fæderhofs eneste formål. Han ønskede også at indsamle nyttig viden om den store verden udenfor Ågerup og Kirkerup, som kunne bruges direkte i skoleundervisningen, men som nok så vigtigt i en bredere sammenhæng kunne fastslå degnens position i lokalsamfundet som værende en vittig, dvs. vidende, mand. Til dette tjente de mange resumeer af rejsebeskrivelser, men også en række gåder og sentenser, hvoraf nogle var ganske vovede.⁶ Et tredje motiv kan også have været ønsket om at bevare en række oplysninger, som kunne være vigtige for Fæderhof og hans efterfølgere at fastholde, og optegnelsesbogen får dermed i et vist omfang præg af at være en embedsbog.

Sigtet med mange bondedagbøger – og det gælder også i vid udstrækning den optegnelsesbog, som en anden sjællandsk degn, Anders Jensen Kier i Førslev, førte⁷ – var at registrere økonomiske forhold og transaktioner, men sådanne oplysninger finder vi så godt som ingen af hos Fæderhof; måske har han ved siden af haft en særlig regnskabsbog til at notere disse ting ned i? Hvad angår andre private anliggender og familieforhold er optegnelsesbogen også overraskende tavs,⁸ og det er dermed tydeligt for enhver, at den *ikke* var tænkt som en familiekrønike med registrering af fødsler, ægteskaber og dødsfald.

I den følgende vil vi alene koncentrere os om de dele af Fæderhofs optegnelser, der belyser kirkelige og religiøse forhold, og det, der helt står i centrum er 1730'ernes stridigheder mellem pietister og ortodokse i København. Derudover gengives Fæderhofs omtale af fire personer. Den ene er hans nærmeste foresatte 1731-58, sognepræst Frederik Monrad, den anden er hans yndlingskonge, Frederik 4, den tredje er hans store helt, grønlandsmissionæren Hans Egede, og den fjerde er den kongelige konfessionarius Søren Lintrup, som han også satte højt. Til slut offentliggøres optegnelsesbogens eneste digt »En lutheraners bekendelse«, der afslører, at Fæderhof ikke var en mand uden humoristisk sans.

Pietisturolighederne i København 1732-35

I 1730 blev Christian 6. konge, og han så med langt mere positive øjne på den pietistiske bevægelse, end hans fader havde gjort. I forbindelse med det nye kongepars salvnings i sommeren 1731 ankom den stærkt pietistiske grev Zinzendorf til København, og han tog kontakt til byens pietistiske kredse, hvor man samledes privat om bibellæsning, salmesang og bekendelsesprædikener. I kølvandet på Zinzendorf kom også

andre af hans herrnhutiske trosfæller, og alt dette satte kraftigt skub i Hovedstadens pietistiske cirkler. I baron Söhlenthals hjem mødtes hver søndag en kreds af adelige, der havde en præst til at lede møderne, mens andre grupper mødtes hos taffeldækker Quast i Stormgade og hos bogholder Hammecke, der boede på Sæbesyderiet ved Stranden.⁹ I den første tid fik disse forsamlinger lov til at passe sig selv, men i stigende grad blev den pietistiske kristendomsforståelse og de pietistiske miljøer kritiseret af stadens ortodokse statskirkepræster. I begyndelsen af 1732 skærpedes modsætningerne, og i januar måned brød studentergrupper flere gange ind hos både taffeldækker Quast og bogholder Hammecke og afbrød møderne med råben og skrigen. Det fik hurtigt Christian 6. til at reagere, og allerede den 5. februar 1732 udsendtes to reskripter, der tog sigte på at dæmpe gemytterne. Det ene var stilet til Københavns Magistrat, der blev pålagt at informere borgerne om, at der *ikke* måtte holdes private forsamlinger, hvor der blev prædikeret, – dette hørte alene hjemme i kirkerne. Det andet reskript var stilet til biskop Worm, der fik ordre om at indkalde de københavnske præster til en alvorlig samtale, hvor han skulle gøre dem klart, at det kunne koste dem deres embeder, hvis de brugte prædikestolene til at tordne mod pietisterne. Hertil føjede sig fem dage efter en ordre til regensprovsten om at advare studenterne imod at deltage i overfald på pietistiske forsamlinger.¹⁰

Ude i Kirkerup fulgte en meget interesseret Frederik Fæderhof med i de spektakulære begivenheder på den kristelige scene i København. Som vi snart skal erfare det fra hans optegnelsesbog, var han godt informeret, og det skyldtes, at hans egen sognepræst Frederik Monrad, var nær ven af den sjællandske stiftsprovst Morten Reenberg, der tillige var sognepræst ved Vor Frue Kirke, og den førende i kampen mod pietisterne. Vi finder da også hos Fæderhof en umiskendelig anti-pietistisk holdning.¹¹

Fæderhof begynder sine optegnelser om pietistuelighederne i januar 1732, netop på det tidspunkt hvor tingene for alvor begyndte at spidse til. Han lægger ud med at gengive en fortrolig indberetning om to pietistiske bønnemøder, der var blevet holdt den 16. og 18. januar 1732. Indberetningens forfatter kendes ikke, men vi ved, at det var biskop Worm, der havde sendt denne spion af sted for at finde ud af, hvad der egentlig foregik på pietistmøderne. Fæderhof har givetvis fået rapporten fra Monrad, der igen må have lånt den hos Morten Reenberg. Rapporten lyder således:

»Rigtig kopi af en underretning, som blev skriftlig kommunikeret biskop Worm efter hans egen derom givne befaling angående pietisternes konventuler¹² i København. Således forholdt sig kollegium på Sæbesy-

deriet d. 16 januar 1732. Først sang de den salme: På Gud alene etc.; siden læste en student ved navn Steuring¹³ en bøn, derefter det kap. Marc(us) 5 og førte sensum literalem og moralie deraf,¹⁴ hvor udi forekom dette: v(ers) 13 djævelen fór i svinene af den besatte, ligeså (er det) i den åndelige besættelse, når Kristus har uddrevet djævelen, syndige lyster og laster af dem, som lader sig omvende, så farer disse durk i svinene, (dvs. i) de uomvendte eller hundene og svinene, som de kaldes (i) Math(æus) 7. Efter (at) dette kap. således var forklaret, inviterede Steuring dem, der var forsamlede, om de havde noget andet derom at sige, hvorpå de også begyndte adskillig meget konfus tale, nu en, nu en anden, og somme tider 2 eller 3 ad gangen, hvoriblandt flød mange kontradiktioner,¹⁵ så man ikke kunne blive ret kloge deraf.

Så fremsatte Monsr. Hammeche det spørgsmål, hvorved en svag og skrøbelig tro bedst kunne styrkes. R(res)p(onsum): En skrøbelig tro styrkes allerbedst ved det, at Gud er vor fader, hvilket de deducerede og viste ved en konfus lignelse mellem en fader og sønnebørn, fremdeles sagde de, at troens visseste kendetegn var gode gerninger; vis mig din tro af dine gerninger etc. Tro uden gerninger er en død tro, en sand levende tro udviser sig i gerninger. Man skulle i verden slet intet kære sig efter, men alene gribe efter Kristum og slippe alle ting, så gives Den H(ellige) Ånd oven ned. Vi skal kun bede uden afledelse, adspørge Guds rige. Tror vi ikke, at Gud vil give os det timelige, uden at vi selv sørger derover, så tror vi langt mindre, at han vil give os det åndelige og evige. Vor Herre lader undertiden et menneske falde og forsé sig, at han skal kende sin skrøbelighed og ej hovmode sig: Så siger Paulus: Mig er given en pæl i kødet etc. Lad dig nøje med min nåde, thi min magt fuldkommes i skrøbelighed; når vi falder, skal vi rejse os op igen. Ydermere faldt det på det sprog: Mine får hører min røst, denne røst var ikke en røst, som taler, men Den hellige Ånds udvortes drivelse og rørelse i hjertet. Derefter læste de en bøn, hvor udi de bad for nogle få Guds børn, som allerede var omvendte til hove eller ved hoffet, dernæst at lærerne måtte oplives og omvendes etc.

Item¹⁶ at Guds ord måtte være kraftig for de uomvendte. Årsagen hvorfor de forsamledes var for at opbygge hinanden i deres saligheds sag, siden de er så få, der driver med alvorlig iver på kristendommen. Til slutning brugte de den salme: Så skal dog Satans rige aldeles etc.

I Stormgaden samledes de ligeledes den 18. januar næstefter. Sang én salme før og én efter, læste det 6. kap. hos Evangelisten Marc(us), og efter kapitelet var oplæst, sprang de over Forklaringen,¹⁷ for der var alt for mange tilhørere forsamlede, men begyndte straks på deres opmuntningstale, hvor de i anledning af det oplæste kap. heglede stærkt dem

igennem, der var for nysgerrigheds skyld kommet at høre på deres åndelige tale, anseendes dem som Djævelens redskab, der var komne at forstyrre Guds rige (Skønt ingen af de fremmede gjorde mindste fortræd, men stod stille og svarede intet). Til sidst provokerede de de fremmede auditores,¹⁸ at de ej skulle tie, men give deres mening tilkende, om de havde noget imod dem, og da ingen ville svare, sagde de, at det var med dem som med Stephani tilhørere, hvilke overbeviste i deres hjerter kunne ikke imodstå den ånd af hvilket han talte, men det skar dem i deres hjerter af bitterhed. Blandt andet fulgte og disse ord: Studeringer nytter ikke, men det skulle være Den H(ellige) Ånds virkning, det øvrige er kun en hjernekundskab; skallen og ej kærnen, nytter kun til at kunne raisonere og diskutere. Enhver derfor, endog enfoldige håndværksfolk, kunne lære,¹⁹ thi Kristus var selv en tømmermand, hvilket de beviste deraf, at (han) gik med sine forældre til Nazareth, og var dem lydig. Troen vindes ved Den h(ellige) Ånd uden kundskab og studeringer. Cornelius troede, førend Petrus underviste ham, derfor om vi end studerede 100 og 100 år til, kunde vi dog aldrig studere os Kristus til, thi han er ej bunden til bøger, men skal gives ved Den h(ellige) Ånd« (s. 7-10).

Ikke lang tid efter disse begivenheder udsendte Christian 6. de tidligere omtalte tre reskripter, der skulle dæmpe gemytterne, og det lykkedes i nogen tid, men i sommeren 1733 tog de ortodokse præsters kritik til. Omtrent samtidig begyndte flere pietistiske præster at få sjælekvaler over at være ansat i statskirken, idet de fik mere og mere vanskeligt ved at acceptere skriftemålet, der jo afsluttedes med, at præsten tilsagde de skriftende syndernes forladelse og Guds velsignelse. At skulle sige dette til mennesker, som åbenlyst *ikke* var bodfærdige, eller som måske var ganske ligeglade, var en stor anfægtelse for disse præster. Den første, der meldte fra, var Vartovpræsten Ole Hersleb. I juni 1733 fastholdt han over for biskop Worm, at han ikke længere kunne følge skriftemålsritualet, og umiddelbart efter blev han suspenderet. Dagen efter suspensionen meddelte han imidlertid, at han frasagde sig embedet, og det var et ganske usædvanligt skridt, der med kirkehistorikeren Johannes Pedersens ord, »vakte opsigt, ja, det fremkaldte ligefrem et jordskælv i dansk-norsk kirkeliv«.²⁰

Herslebs fratræden gav anledning til stor debat i kirkelige kredse, først og fremmest om skriftemålet. Netop på dette tidspunkt besøgte kongefamilien Norge, og mens de var i Throndhjem, overværede de en gudstjeneste, hvor stedets biskop, Eiler Hagerup, langede kraftigt ud efter pietisterne, som han ligeud kaldte falske profeter. Kopier af hans tale spredtes hurtigt, og det fremkaldte en reaktion fra Vartovpræstens

broder, Peder Hersleb, der var biskop i Christiania. Det skete i form af et svar til Hagerup, dateret den 8. august 1733, og samme dag sendte biskop Hersleb også et brev til en af præsterne i København, hvori han bebrejdede de ortodokse præster deres behandling af pietisterne. Begge breve blev også kopierede og spredt viden om, og de nåede også frem til degneboligen i Kirkerup, hvor de dog i Fæderhofs gengivelse er blevet til kun ét brev, der lyder således:²¹

»En ekstrakt af et brev, som mag(ister) Peder Herslev, biskop i Christiania, skal have skrevet til mag(ister) Hagerup, bisp i Throndhien anno 1733 d. 8. august:

O, præster i København, hvor vil især eders regnskab blive svar. Dog de skal ej længe gøre det mere, thi jeg vil ej tale om pietister (og de (som) derfor holdes),²² og de er ej få, men snart alle honnette, vittige folk er blevne så kloge af deres københavnske præster, deres buldren, deres jævnlige derisioner²³ på prædikestolene, deres alarm, de gør om de ting, der aldrig har været til, er bleven til spot og foragt, ja, had for folk, men frugten desværre er denne, at det gode med det onde bliver fordagt, at religionen med præsternes absurditeter bliver holdt for absurd. Den gode mag(ister) Hunnerup²⁴ er nu død, han lod sig og forføre for et halvt år siden (til) at prædike imod pietisterne eller rettere pietet, thi ellers havde han ikke kunnet begå sig for de andre, og han var noget i frygt for selv at holdes for pietist, hvis han det ikke gjorde, men folk have observeret og sandelig for 3 måneder siden er det mig tilskreven, at han fra den tid af have forsvundet og forgået som en skygge, indtil han nu er død.

Hvad synes dig om min broders påfund, det har inderlig bedrøvet mig, og det kom mig i en ubelejlig tid. Sagen selv har sin rigtighed nok, thi der er vel ingen retsindig præst, som jo (skal være: ej) har befundet, at den absolution,²⁵ endogså konditionel, som dog er tværtimod Rituallet²⁶ er lidet grundet i Guds ord, in praxi primitivæ Ecclesiæ,²⁷ og er introduceret i de obskure tider,²⁸ at den er en pinebænk for en redelig præsts samvittighed, at den er et ludibricum²⁹ for kloge verdensbørn, at den er en pur ceremoni for oplyste Guds børn, at den er en støtte for synd og et kastel for Satans rige hos vankundige og skødesløse. Den sag er rigtig nok, jeg tror ej, at nogen tvivler derom, men skriftestolen er andet; Gud forbyde, den skulle afskaffes, eller sakramentet stå åben for enhver uden den barriere og bolværk; det og min bror har deklareret, og det er så langt fra, at han sigter til skriftestolens afskaffelse, så han meget mere deklarerer aldrig at uddele sakramentet uden en konference mellem præst og kommunikant, men måden min broder har gjort det på er uret, den damnerer³⁰ sig selv. Ja, jeg selv har tilstået, at han just jo

nødvendig måtte afsættes fra embedet for at hindre, så længe hindres kan, større uro i Guds kirke, og skjule dens nævos³¹ så længe de kan skjules: Min broder har ej søgt andet (embede). Jeg gad gerne vide din oprigtige mening om absolution i Kristi sted i den hellige trefoldigheds navn, sådan som den bruges, ikke er imod det andet bud. Jeg holder den absolution mere skadelig for Kristi rige end gavnlig, og ønskede at den på en god måde kunne forandres til forbedring« (s. 10-12)

Ole Hersleb var ikke den eneste pietistiske præst, der i 1733 frasagde sig sit embede. I september fulgte kapellan Peter Holst ved Trinitatis Kirke trop. Om dette kan vi læse hos Fæderhof: »Dom. 14. ante Trinitatis (dvs. 14. søndag efter Trinitatis), som var den 6. dito (september), afsagde Peter Nicolaj Holst, kapellan til Runde Kirke sig med sit kald, da han prædikede. Årsag dertil foregav han (at være), at han ikke med god samvittighed kunne med håndspålæggelse afløse folk i skriftestolen, såsom der indfandt sig mange uværdige. (Han) lagde og dette til, at måtte han være fri for skriftestolen, ville han nok resolve sig til at blive ved sit kald. Imidlertid begærede (han) 14 dages dilation³² til at betænke sig. Det han i denne mening foregav, havde han skrevet på et helt ark papir. Nogen tid tilforn havde hr. Hersleb, præst til Vartov afsagt sig med sit kald, hvilket aldrig før er hørt i Danmark. Disse præster holdes af alle for ærkepietister« (s. 12-13).

»I denne måned (dvs. oktober 1733) fik kapellanen til Runde Kirke kongelig tilladelse (til) igen at tiltræde sit kald. Kongens resolution var således, at eftersom Gud havde hørt undersåtternes bøn, og ført ham vel hjem fra Norge, da som han var mere bevågen til nåde end retfærdighed, blev Holst pardonneret for sin forseelse, og hans kald ham igen skænket med de konditioner, at han skulle for biskoppen og 4 præster tilstå, at han havde forset sig og love bedring« (s. 13).

»Efter ansøgning blev det kapellanen Holst tilladt at tage sig en kapellan, dog så at den samme skulle kaldes af professorerne, som har jus,³³ og at Holst årlig af sin indkomst skulle give ham 550 rigsdaler, og blev magister Olroch, sognepræst til Torslunde og Ishøj menigheder, dertil kaldet af professorerne« (s. 15).

Netop i oktober 1733 noterer Fæderhof, at »pietisternes tal tager mærkelig til i disse tider, så der i K(øbenhavn) skal være over 500, som er bekendte« (s. 13), og ved årets udgang konstaterer han, at »pietisterne har understået sig i dette år at lade udgå både en ny bibel, så og andre bøger, iblandt andet og en salmebog, hvori adskilligt er forandret, og den salme: Jesu søde ihukommelse aldeles udeladt« (s. 15).

Sommeren 1733 var således stærkt præget af konflikten mellem de to kirkelige grupperinger, og i oktober 1733 gik Christian 6. igen ind i

konflikten, idet han udsendte en anordning, der forbød de ortodokse præster at bruge deres prædikestole til at kritisere pietisterne. Om dette læser vi hos Fæderhof: »I oktober udgik en forordning, hvorved al skænden og larmen på prædikestolen, særdeles imod de såkaldede pietister, forbydes. Fredensborg den 7. oktober 1733. Summen af forordningen er denne, at alle gejstlige i Danmark og Norge skulle på prædikestolen Entholde sig fra al skænden og larmen, særdeles imod de såkaldede pietister, men alle og enhver forblive ved den rene lære efter den Augsburgske konfessions indhold, og skulle nogen understå sig herimod at handle, da skal han første gang bøde til Vester Hospital 50 rigsdaler, anden gang 100 rigsdaler. Forser han sig 3. gang, skal han fra sit embede aldeles removeres, hvormed bisperne etc. skal have nøje indseende etc.

Efter denne forordnings publikation prædikede præsterne i København ligesom tilforn imod pietisterne, og sagde magister Reenberg på prædikestolen, at om man tog kjortel og krave fra ham, ville han endda ikke tie. Dernæst indførte han dette simile:³⁴ Om der løb en gal mand med en blot(tet) kårde (rundt) i Vajsenhuset eller Børnehuset, om man da ikke måtte hindre ham fra at gøre ulykke? Han formanede og mødrene, at de ikke skulle søge private forsamlinger, ikke heller tilstede deres døtre sligt, efterdi sådanne forsamlinger var undertiden frugtsommelige« (s. 14-15).

I efteråret 1733 kulminerede de ortodokse københavnske præsters kritik af pietisterne, og flere fortsatte, som Morten Reenberg, med at advare mod alt det farlige, der kunne følge af bekendtskabet med dem. Reenberg blev dog ikke tiltalt eller afskediget, sådan som det skete med den kgl. konfessionarius Johannes Frauen, der i flere prædikener for kongefamilien, gik stærkt i rette med pietisterne. Det førte i december 1733 til hans afsked, og om denne historie skriver Fæderhof følgende: »I dette år 1733 blev konfessionarius Frauen afsat for en prædiken holdt Dom. 19. ante Trinitatis (dvs. den 11. oktober 1733), i hvilken han stærkt igennemheglede pietisterne, og iblandt andet sagde, at han tilkommende søndag skulle sætte sådanne piller under sin skriftestol, som Satan ikke selv skulle rykke. Men tiden blev ham forkortet, han fik derefter 1000 rigsdaler årlig af kongen, hvoraf hans kone årlig fik en del efter hans død. Han døde få år efter sin afsættelse af vattersot« (s. 15).

Christian 6.'s oktoberanordning formåede i en vis udstrækning at lægge en dæmper på de offentlige angreb på pietisterne, men den kunne på ingen måde løse konflikten mellem de to grupperinger. Anklagerne mod pietisterne for ikke at være gode lutheranske kristne forstummede ikke, og i slutningen af november 1733 besluttede kongen at nedsætte

en undersøgelseskommision til at gennemgå klagerne. Som formand udpegedes den sjællandske stiftamtmand Johan Ludvig von Holstein, der var kendt for at være pietisterne venlig stemt, og derudover sad også biskop Worm og flere embedsmænd og teologiprofessorer i kommissionen. Fra begyndelsen af december 1733 og frem til april 1734 holdtes en lang række møder, hvor alle de københavnske præster blev indkaldt til forhør.³⁵ Selv om alting foregik i dybeste hemmelighed, sådan som det altid sker i kommissionsdomstole, er noget alligevel sivet ud, og lidt af dette nåede også ud til Kirkerup, hvor Fæderhof kan notere sig følgende: »Fra dette års begyndelse (1734) er der holdt en langvarig kommission imellem pietisterne og Københavns præster, og mente de endelig at få præsterne afsat, som er at se af bispens brev i Christiania,³⁶ som er stærk for pietisternes parti, hvilket dog ej vilde gelinge sig. Ellers tager deres sværmeri mærkelig til, hvad udgangen herpå vil blive, vil tiden lære. Der tildrog sig engang i kommissionen, at stiftamtmand Holstein sagde til magister Hans Moesin, som var sognepræst til Runde Kirke, at hans lærdom var vel ikke heller så ren, hvorpå han svarede, det skulle en skjælm (vove at) sige, uden han beviste det, hvorpå amtmanden straks rejste til kongen, og blev slutningen denne, at Moesin blev omsider afsat, dog ikke for den sags skyld.³⁷

Den 25. marts (1734) blev kommissionen ophævet, og det blev ikke præsterne tilladt at føre vidner imod pietisterne; i hvor vel magister Reenberg var overbødig med 32 vidnesbyrd at overbevise Vajsenhus-præsten hr. Ewald [om] 46 falske lærdomme, og som det ikke måtte ham tillades, beklagede han sig, at ham blev nægtet det, som ikke nægtes de groveste misdædere« (s. 16-17).

Som Fæderhof nævner det, var undersøgelseskommisionen i marts 1734 kommet igennem afhøringerne, og i april kunne man rapportere tilbage til Christian 6., at missionen var løst. Herefter var det kongens opgave at tage stilling til, hvilke konsekvenser, der skulle drages. Umiddelbart udløste den to reaktioner fra kongen. Biskop Worm fik ordre om at lade samtlige københavnske præster skriftligt forpligte sig til ikke at berøre omstridte trosspørgsmål og til ikke at kritisere andres troslære og trosliv, før de havde drøftet den konkrete sag med biskoppen. De skulle i det hele taget fremme fordragelighed og modarbejde uro og konflikter mellem Hovedstadens borgere. Samtidig med ordren til biskoppen fik også Københavns Universitets ledelse besked på at sørge for, at studenterne passede deres studier og *ikke* blandede sig i stridighederne mellem pietister og ortodokse.³⁸

Biskop Worm gik straks i gang med at føre den kongelige ordre ud i livet, og det lykkedes ham at få alle præster til at skrive under bortset

fra Peter Holst, som nu havde fået skrupler over den lutherske nadver-opfattelse. Hos Fæderhof læser vi følgende om dette: »Holst, som var kapellan til Runde Kirke, begærede af kongen i en supplik, at han måtte være fri for at gå til Guds bord, og som han desforuden prædikede meget imod denne lærdom, og i blandt andet (sagde), at alterets sakramente var kun en udvortes ceremoni, og ikke nyttig til salighed, blev han af biskop Worm anklaget for kongen, og den 7. oktober (1734) blev han eksamineret af magister Bredenberg i sakristiet i Nikolaj Kirke, så vel som og nogle gange siden, indtil sagen nu er optagen til dom« (s. 17). I begyndelsen af 1735 afsagde provsteretten dom, og Fæderhof beretter om dette, at »i januar gik der dom over Peter Nicolaj Holst, kapellan, men dommen blev straks indsendt til kongen, og er derfor hvermand ubekendt. (...) Sidst i denne måned blev Holsts dom eksekveret. Han blev afført sin præstelige habit, og forvist (fra) kongens riger og lande inden 3 solemærker« (s. 18). Holst blev altså afskediget og landsforvist, og han tog straks til Herrnhut, hvor han levede resten af sine dage.

Peter Holst var ikke den eneste, som nu blev sat under alvorlig tiltale, for netop i oktober 1734 besluttede Christian 6. også at fare hårdt frem mod studenten Villum Lange, der tidligere på året havde sendt ham et brev med en række anklager mod pietisterne. Han blev nu tiltalt, og hos Fæderhof læser man videre om sagen, at »sidst i denne måned blev en student ved navn Lange efter kongelig befaling sat i Slutteriet for et brev, han skal have skrevet til kongen ved påsketider angående pietisterne, og kom denne ordre til fiskalen, da Højesteret nys var sat, hvilket blev derover straks ophævet« (s. 17).

I februar 1735 faldt der dom i Lange-sagen, og hos Fæderhof læser vi følgende: »Nu er der og holdt kommission over monsieur Lange, men han sidder endnu, så ingen ved, hvad udgangen vil blive (...) Efter at kommissionen var holdt over monsieur Lange, blev han af biskop Worm dømt til at stryges til kagen, af professor Steenbuch at relegeres³⁹ og af en tysk professor at sættes på Munkholmen, men sidst i februar resolverede kongen herpå således: At han i 2 år skulle opholde sig på Bornholm, og imidlertid nyde af kongen hver uge til underhold 2 rigsdaler, og når han efter de 2 års forløb bringer gode attester om sit forhold, skal han blive hjulpen til brød« (s. 18-19). Så langt nåede Lange imidlertid aldrig; han døde nemlig, inden de 2 år var omme.⁴⁰

Med notitserne fra februar 1735 slutter Fæderhof dækningen af pietistuelighederne, som nu også begyndte at klinge af. Gentagne formaning og advarsler, efterfulgt af et par landsforvisninger – den ene dog kun til Bornholm – havde dæmpet gemytterne, og med den nye hellig-

dagsforordning, som udkom den 12. marts 1735 fik præsterne nok at se til. De skulle herefter konstant overvåge deres sognebeboere for at registrere, om nogle over længere tid var fraværende ved søndagsgudstjernerne. Når det var tilfældet, skulle de pågældende formanenes om at møde op, og hvis ikke det hjalp, havde købstædernes sognepræster pligt til at indberette sagen til byfogeden, der derefter overtog kontrollen og den evt. efterfølgende mulktning. På landet kunne sognepræsterne selv udstede bøder til de formastelige efter faste takster, som findes opregnet i forordningens § 1. Helligdagsforordningen pålagde således præsterne flere arbejdsopgaver, og året efter indførtes konfirmationen, der også gav gejstlige mere arbejde. Man kan få en stærk mistanke om, at Christian 6. bevidst satsede på at give præsterne mere at lave, således at de ikke fik så meget energi til overs til at lange ud efter pietisterne.

Sognepræst Frederik Monrad

Bortset fra en bemærkning om, at Kirkerup Kirke i 1725 havde fået lagt nyt blytag, bringer Fæderhof intet om sognets kirker og øvrige gejstlige bygninger.⁴¹ Den eneste af hans tre samtidige sognepræster, der omtales, er Frederik Monrad, som sad i embedet fra 1731 til sin død i 1758, men ham havde han også, sådan så det blev omtalt i forbindelse med pietistulighederne, et tæt forhold til.

Frederik Monrad fødtes 1702 i Toreby præstegård på Lolland, og efter at han i 1722 var blevet cand. theol. forblev han nogen tid i København, hvor han bl.a. gik den aldrende stiftsprovst Morten Reenberg til hånde, og med ham bevarede han en tæt forbindelse helt til dennes død i 1736, hvor han skrev en udførlig levnedsskildring over hans liv.⁴²

Giessing karakteriserer i sin *Nye samling af Jubellærere*, Monrad som »denne mærkværdige lærde« præst, som bl.a. i 1756 udgav en katekismusforklaring, der blev konfiskeret pga. »en del mod ærbarhed stridende spørgsmål«. At manden ikke led af falsk beskedenhed fremgår af den latinske inskription, han lod sætte på sin grav, hvor der bl.a. stod at læse (oversat til dansk): »Du spørger, Hvem var han? Vid da, at han, udrustet med alle de gaver, der fuldkommengør en Kristi tjener, har genhævdet sin slægts ældgamle ry. Hvor stort har ikke altid Monradernes navn været, i kirken, staten og litteraturen! Eller rettere: Han har øget dette ry! Han var en mand, der var en bedre tidsalder værd. Om end død, lever han dog stedse i alle gode menneskers minde«.⁴³

Hvorvidt Fæderhof allerede kendte Monrad, før han i 1731 kom til Ågerup og Kirkerup, vides ikke, men vi kan konstatere, at han beskrev hans første tid på stedet ganske udførligt, således som det fremgår af det

følgende: »Dom. 4. ante Trinitatis (dvs. 4. søndag efter Trinitatis, 17. juli 1731) lod vor præst hr. Frederik Monrad sig første gang høre i disse kirker. De ord han forklarede af evangeliet var disse: Kan og en blind vise en anden blind vej.

Den 8. maj fik han sit kaldsbrev af biskop Lodberg; den første juni fik han kongelig konfirmation; den 8. august blev han ordineret.

Dom. 13. ante Trinitatis (dvs. 19. august 1731) blev han indsat af provsten i Roskilde, magister Hans Buch.

Dom. 14. ante Trinitatis (dvs. 26. august 1731) indledte han den første kvinde, som var Peder Søren Skrædders hustru i Østrup.

Dom. 16. ante Trinitatis (dvs. 9. september 1731) døbte hr. Monrad det første barn, som var Jens Rasmussens barn i Østrup, som før beboede Grøftegården.

Dom. 19. ante Trinitatis (dvs. 30. september 1731) viede han det første par folk her i kirken, som var Ole Hansen af Veddelev og Peder Sørensens steddatter i Gundsø: Anne Lauridsdatter (...)

Den 14. november (1731), som var Frederiks dag, havde hr. Frederik Monrad bryllup med sin kæreste Anna Cathrine Petri i hendes forældres iboende gård i Kompagnistræde i København. Hendes moders navn var Inger Margrete, hendes stedfaders Vitus Bering Mathissen.

Den 6. december, som var en måneds bededag, bar hr. Monrads kæreste det første barn, som var Aage Svendsen Klokkers i Ågerup, og blev kaldet Peder« (s. 22-24).

Herefter hører vi ikke noget til Monrad, før Fæderhof noterer sig følgende i forbindelse med hans død og begravelse i 1758: »Den 21. juni (1758) døde hr. Frederik Monrad, præst for Ågerup og Kirkerup menigheder i sin alders 57. år efter at han havde været præst her omtrent 28 år. Den 28. juni blev han begravet, og efter den anstalt han selv før sin død havde gjort, blev han klædt med 3 par strømper, 2 par bukser, en nattrøje og en kasseking,⁴⁴ foruden skjorten han døde i. Så fik han og med sig 1 par tøfler på fødderne, og over disse klæder fik han en skjorte, om halsen havde han en klud og på hovedet en nathue. Og var begravelsen således: Degnen med hans vikario samt klokkeren med hans søn sang over ham og begyndte som sædvanligt, da de kom i kirkeporten med liget. Det ringede fra klokken 8, og til han var begravet, som var klokken imod 12, og blev han båret ned ad gaden og om ad marken til og igennem den nørre kirkeport, og blev begravet ved den nordre side af kirken tæt ved kirkemuren. De, som fulgte liget, var hans 7 sønner, provsten i Roskilde, som og kastede jord på ham, en præst fra tyske kirke i København, som havde hans kones søster, hr. Thye i Hvedstrup og hr. Hvas i Jyllinge. De, som bar ham, var bønder-

ne af Ågerup Sogn, som alle var forsynede med sorte kjortler. Degnen fik for sin umage 4 mark, hans vikarius, monsieur Crane, 2 mark, klokkeren og hans søn hver 1 mark. Denne mand var ellers en frimurer efter hans egen tilståelse« (s. 116).⁴⁵

Frederik 4., den kongelige konfessionarius og Grønlands Apostel

I optegnelsesbogen finder vi yderligere en række korte notater om mere eller mindre kendte personers dødsfald, men tre skiller sig ud. Den ene er omtalen af Frederik 4.'s død i efteråret 1730, og den anden af den kongelige konfessionarius Søren Lintrup, der døde i 1731. Endelig bruger Fæderhof også plads på at omtale Hans Egedes død i 1758, og her afskriver han ord til andet en lang inskription, der var anbragt på Egedes kiste.

Fæderhof omtaler alt i alt kun tre kongelige personers dødsfald, og for de tos vedkommende (prinsesse Sophie Hedvig 1735 og Christian 6. 1746) er notitserne korte. Anderledes fyldig er omtalen af degnens favoritkonge Frederik 4., som han giver følgende eftermæle: »Natten imellem den 11. og 12. oktober (1730) døde højlovlig ihukommelse kong Frederik den 4.; en from herre, en stor general, en gudfrygtig herre, som stiftede missionen i Finmarken og Ostindien til hedningernes omvendelse, de mange danske skoler, nemlig 400, hvilke han alle forsoegede, så lærerne deraf kan leve. Den krig han førte mod Sverige (i) 10 års tid, førte han så viselig, at ikke nogen af hans undersåtter blev forarmede, uden de, som til søs kunne blive optagne (i kamphandlinger). Den 12. december blev hans ligbegængelse holden i Odense, hvor han døde, hvor konfessionarius Lintrup holdt en latinsk oration⁴⁶ over ham, biskop Lodberg en dansk prædiken og en anden præst i byen en tysk. Samme dag blev der og(så) prædiktet over ham i alle hovedkirker i Sjællands Stift, men hvorvidt videre ved jeg ikke. Derefter rejste de fra Odense, og kom med liget til Roskilde den 16. december med stor pragt. Livkarlen red for ham i et fuldt harnisk ganske forgyldt, vores itzige⁴⁷ konge tog imod liget på hin side Roskilde, hvilket og blev indgelejdet af de hvide og sorte livgardere til hest. Med klokkerne blev ringet overalt i Danmark og Norge 4 timer hver dag, nemlig fra 10 til 12 formiddag og fra 4 til 6 eftermiddag fra han døde, til han blev begravet, derefter blev ringningen ophævet. Ved vor nådigste konge, kong Christian den 6.'s antrit til regeringen blev mange af de store herrer reduce-rede,⁴⁸ og enkedronningen Anna Sophia udelukket af kirkens bønner. Item⁴⁹ blev og landmilitsen ophævet« (s. 21).

En anden herre, Fæderhof satte højt, var Søren Lintrup, der roses for stor viden og energi som lærer og biskop. Hvor Fæderhof kendte ham fra, fremgår ikke, men måske er det fra Reenberg/Monrad-kredsen. Han skriver om ham følgende: »I marts måned (1731) døde den vidt bekendte, og for sin lærdom over hele Europa berømte kongelige konfessionarius Søren Lintrup. Han var først rector scolæ⁵⁰ i Bergen, hvorfra han begav sig efter den store ildebrand, som næsten fortærede Bergen, til København, hvor han som professor lod se en ubeskrivelig flid og omsorg for den studerende ungdoms forfremmelse. Derefter blev han biskop i Jylland; kom så efter nogle års forløb til København igen, og blev kongelig konfessionarius hos kong Frederik den 4. Efter denne konges død blev han afsat, og fik en årlig pension på et 1000 daler; han døde af vattersot« (s. 22).

Den tredje person, der fik særlig rosende omtale af Fæderhof, var den berømte præst og grønlandsmissionær Hans Egede, der på sine gamle dage endte i Stubbekøbing, hvor en svigersøn var sognepræst. Også Jørgen Nielsen Saabye, der i sommeren 1758 efterfulgte Monrad som præst i Ågerup-Kirkerup, var Egedes svigersøn, og det er formentlig via ham og præstekonen Petronelle Egede, at Fæderhof har fået kendskab til den inskription, der stod at læse på Egedes ligkiste i Stubbekøbing Kirke. Den ikke tidligere kendte tekst, der formentlig er forfattet af Saabye eller pastor Alsbach i Stubbekøbing, lyder således:

»I går 8 dage, som var den 5. november (1758), er Hans Højærværdighed, superintendent over den grønlandske mission, hr. Hans Egede, i en alder af 72 år 9 måneder og 5 dage i Stubbekøbing på Falster ved døden afgang.

Inskriptionen på den salige herres ligkiste er følgende:

Det er kosteligt for Herren, når hans hellige dør.

Det er ønskeligt for de hellige at opløses,

men det er sørgeligt i verden, når de store lys slukkes.

Dersom dyden døde med legemet, var den skrøbelig.

Adspredtes store fortjenester med vor aske, var de ubestandige.

Forgik den sande ære med livet, var den forfængelig,

men dyden får sit rette liv og glans i døden.

Fortjenester skinner klarere end Solen, når livets lys mørknes.

Den rette ære bærer blomster og modne frugter på graven,

så tale de døde af sine grave.

Dette læse de levende i den grav, hvori hvile den

Højædle og Højærværdige Hr. Hans Egede,

superintendent over den grønlandske mission

født 1686 den 31. januar.

Kaldet ved menneskelig kald til præst i Nordland 1707,
hvor han tjente i Wagens kald 11 år.

Kaldet ved guddommeligt kald til hedningenes apostel i Grønland,
hvor han arbejdede i 15 år.

Tvende gange var han gift. Hans første hustru Gertrud Rasch fulgte sin
Abraham til fremmed land uden frygt for fare, elendighed, ja døden
selv. Sin døde Sara førte han hjem og begravede med sorg.

Frugten af dette ægteskab var 2 sønner og 2 døtre.

Ham overlever med sorg hans anden frue Mette Dau.

I sin alderdom boede han i Stubbekøbing på Falster, hvor han og som
en moed(ent) neg blev opsamlet og døde den 5. november 1758.

Prydet med grå hårs krone i en hæderlig og velsignet alder af 72 år, 9
måneder og 5 dage.

Ser ved denne grav, I vantroende, og tro, at Herren har endnu apostle.

Ser I frygtssomme, at Herren er endnu kraftig i skrøbelighed til sit navns
ære.

Ser I forfængelige, at den ære er bestandig, som fortjenes og ikke bet-
les.

Ser I, som elsker dyd! Velsign Gud, som gav kraft,
og ær støvet af

en omhyggelige fader, en from mand,

en retsindig præst, en meriteret bisp,

der var kærlig mod mennesker, trofast mod Gud,

en ære blandt kristne, et lys for hedningene,

berømmelig i Norge

rosværdig i Danmark,

men udødelig i Grønland.

Ja, se kære læsere, hvad I ellers sjældent ser,

at stor ros og ren sandhed, er samlede i ét gravskrift« (s. 120-121).

Afslutning

På de foregående sider har man kunnet læse det væsentligste af det, som
Fæderhof nedfældede i sin optegnelsesbog om kirkelige forhold. Enkel-
te ting er udeladt,⁵¹ men én ting skal læserne dog ikke snydes for, og det
er digtet »En lutheraners bekendelse«, der viser Fæderhof som en mand
med humoristisk sans. Digtet består af to strofer, der, når de læses i for-
længelse af hinanden, giver én mening, og når de læses hver for sig af-
slører noget ganske andet.

»Jeg takker ganske af ⁵² Luthero til min grav Med spot jer ler kun ud Lutheri ord og bud Jeg hader uden ro den lutheranske tro Thi den, som luthersk dør, den er i Satans klør	de romers liv og lære vil jeg oprigtig være almisse og helgens bøn hos mig er lærdom køn den, som vil elske Paven er i mit hjerte indgraven til himmelen og kommer som er af troen romer« (s. 108).
--	--

Fæderhofs optegnelsesbog er ikke noget stort litterært værk, men den giver os mulighed for at få et godt indblik i en sjællandsk degns horisont og forestillingsverden i 1700-tallets første halvdel. Bag notaterne finder vi en flittig og energisk kirkelig embedsmand, der tog sig sit arbejde i kirken og i skolen alvorligt. Vi fornemmer også en mand, der var optaget af sin samtid, og som takket være gode kontakter blev i stand til på tæt hold at følge kampen mellem ortodokse og pietister i 1730'ernes København. Ikke mindst dette sidste gør hans notater til en interessant kilde.

Når Fæderhof under omtalen af Frederik 4. og Søren Lintrup fremhæver deres fortjenester i relation til skoler og undervisning, var det givetvis fordi dette fandt stærk genklang hos ham selv. Det dybeste sigte med hans optegnelser var jo netop at bevare og videregive informationer, som kunne være til nytte for ham selv og andre i fremtiden. Fæderhof har blikket rettet fremad, og han er ikke som den bagstræberiske Per Degn, vi kender fra Holbergs Erasmus Montanus, blot optaget af at gentage gammel viden. I den forstand varsler Fæderhofs optegnelsesbog nye tider – tider hvor det ikke længere var nok blot at bygge på de helt nære erfaringer, men hvor også den store, fremmede og fascinerende verden skulle inddrages i undervisningen selv i en degneskole på landet.

Noter

1. Rigsarkivet. Håndskriftsamlingen. Frederik Thaarup. Pakke 21. Optegnelser af forskellige begivenheder (af en degn i Kirkerup). Thaarup har også efterladt sig et privatarkiv i Rigsarkivet (nr. 6440).
2. Anders Pedersen: Sjællands Stifts Degnehistorie, 1899, s. 30, Alfred Larsen: Lolland-Falsters Degne og Skoleholdere, 1960, s. 295 og Knud Bierfreund og E. Juel Hansen: Slægten Lindam, Personalhistorisk Tidsskrift 1962, s. 39-55.
3. Indtægterne fordelte sig således: 130 traver rug og byg, 71 brød, 14½ gæs, 5 flæskebørster (dvs. skinker) og 32 medistre samt 7 rigsdaler og 5 mark. Dertil kom degnens højtidssofre, der hver gang beløb sig til 12-14 rigsdaler. Landsarkivet for Sjælland. Ågerup-Kirkerup Pastorat (nr. 268). A.2. Embedsbog 1738-1834, s. 1.

4. Landsarkivet for Sjælland. Sømme Herreds Provsti. Skifteprotokol 1730-91, skifterne efter Anne Margrethe Nielsdatter Bech (21. maj 1743, fol. 321) og Frederik Fæderhof (31. januar 1766, fol. 784) og Ågerup-Kirkerup Pastorat (nr. 268). A.2. Embedsbog 1738-1834, s. 1.
5. Kildeteksterne gengives med moderne retskrivning og tegnsætning. I en række tilfælde er der i parentes indsat manglende ord eller ord, der kan lette forståelsen. Oversættelse af vanskelige ord findes som hovedregel i noterne.
6. En af sentenserne lød: »Når svensken bliver dansken god, da vokser figen af hylde-rod« (Optegnelsesbogen, s. 55).
7. Denne kilde er i 1998 udgivet af Margit Mogensen og Niels W. Bruun (udg.): Frøslev-degnens optegnelser. Optegnelsesbog for degnen Anders Jensen Kier 1667-1693, Landbohistorisk Selskab 1998.
8. Det eneste, der overhovedet findes om familieforhold, er to notitser fra 1746, hvor Fæderhof fortæller, at svigermoderen den 12. maj er flyttet ind hos sønnen Jacob Lindam i Katrineberg Mølle (s. 102), og et andet sted noterer han, at svigerinden Karen Lindam den 10. november 1746 »havde jaord« med Lars Meisler Møller i Assers Mølle, og at de den 16. november holdt bryllup (s. 24).
9. Johannes Pedersen: Pietismens tid 1699-1746, i: Hal Koch og Bjørn Kornerup (red.): Den danske kirkes Historie, bd. 5, 1951, s. 121-122.
10. Sst., s. 124-125.
11. Fæderhofs syn på pietisterne kommer bl.a. frem i en notits, hvor han omtaler sognepræst Peder Hunnerups død i august 1733. Han var ifølge Fæderhof »mistænkt for at have været pietist« (Optegnelsesbogen, s. XX), jf. note 23.
12. Gudelige forsamlinger, bønnemøder.
13. Studenten Jesper Støvring, der senere sluttede sig til herrnhutterne.
14. Udlægning af tekstens indhold og morale.
15. Modsigelser.
16. Ligeledes.
17. Bibelforklaringen til det pågældende evangelium.
18. Tilhørere.
19. Dvs. belære og vejlede andre.
20. Johannes Pedersen: Pietismens tid 1699-1746, i: Hal Koch og Bjørn Kornerup (red.): Den danske kirkes Historie, bd. 5, 1951, s. 131.
21. Brevene findes gengivet hos Holger F. Rørdam: Sammenstødet mellem Biskopperne Ejler Hagerup og Peder Hersleb, Kirkehistoriske Samlinger, 5. rk., 4 bd., s. 690-715. Se også P. G. Lindhardt: Peder Hersleb I (1689-1737), s. 267-282 (1939).
22. Regnes, antages.
23. Spot, hån.
24. Peder Hunnerup, sognepræst ved Sct. Nikolaj Kirke, døde den 1. august 1733.
25. Skriftemålets syndsforladelse.
26. Kirkeritualet af 25. juli 1685.
27. I oldkirkens praksis.
28. I middelalderen i den katolske kirkes tid.
29. Latterlig, løjerlig.
30. Dømmer.
31. Nævus (latin), modermærke.
32. Frist, udsættelse.
33. Kaldsret.
34. Lignelse.

35. Johannes Pedersen: Pietismens tid 1699-1746, i: Hal Koch og Bjørn Kornerup (red.): Den danske kirkes Historie, bd. 5, 1951, s. 127 og 137-140.
36. Han må mene Peder Herslebs tidligere citerede brev fra 8. august 1733.
37. I februar 1735 noterer Fæderhof, at »magister Hans Moesin, sognepræst i København, kaster ikke jord på nogen i hans menighed, som dør (som) pietister (Optegnelsesbogen, s. 19).
38. Johannes Pedersen: Pietismens tid 1699-1746, i: Hal Koch og Bjørn Kornerup (red.): Den danske kirkes Historie, bd. 5, 1951, s. 143.
39. Bortvises.
40. H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, bd. 5, 63f.
41. Optegnelsesbogen, s. 56.
42. Den er i 1881-82 udgivet af Holger Fr. Rørdam i Kirkehistoriske Samlinger, 3. rk., 3. bd., s. 481-507 og 775-828.
43. H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, bd. 5, 415f.; Dansk Biografisk Leksikon, 1. udg., bd. 9, 1897, s. 462; Giessing: Ny samling af Jubellærere, bd. 3, 1786, s. 231, Wiberg Præstehistorie, bd. 1, 1870, s. 19-21; Gravskrift over Præsten Frederik Monrad i Aagerup, Kirkehistoriske Samlinger, 5. rk. 5. bd., 1909-11, s. 618-621. Et af Monrads oldebørn var i øvrigt den kendte politiker og biskop D. G. Monrad.
44. Slåbrok.
45. Udover de her gengivne notitser findes også i Optegnelsesbogens s. 118-119 en fuldstændig afskrift af den indgangsbøn, som Monrad altid brugte. Monrad blev som en af de første præster overhovedet i 1748 optaget i den københavnske frimurerloge Zorobabel (K.L. Bugge: Det danske frimureris historie indtil aar 1765, s. 255).
46. Tale.
47. Nuværende.
48. Afskedigede.
49. Ligeledes.
50. Latinskolektor.
51. Det gælder notitsen om, hvor meget de enkelte gejstlige i Sømme Herred bidrog med til den særlige brandskat, der blev udskrevet efter Københavns brand i 1728; oplysningen om hvor mange penge, præsteenkekassen rummede i 1753 samt en afskrift af det brev, biskop Harboe i 1760 sendte til den sjællandske gejstlighed i anledning af den medalje, som man havde foræret kongen i forbindelse med enevældens 100-års fødselsdag.
52. Takke af, af tysk abndanken: afskedige, sige nej tak til.

Summary

During the 1730's the religious life of Copenhagen was marked by a strong and often bitter struggle between members of the growing Pietistic movement and the clergymen of the Lutheran state-church. The conflict was intensified by the fact that the new king, Christian 6., sympathized with the Pietists. But he was forced to use all his power and authority to suppress the conflict.

Upon this time there lived in Kirkerup, only a few hours' ride from

Copenhagen, a parish clerk called Frederik Fæderhof (1693-1766). He followed the fight on the religious scene of the capital with great interest. In 1728 he had begun to make notes in an old, blank notebook and he continued to do so during the period of »Pietistic riots« in Copenhagen. These notes allow us to follow the development of the conflict and to examine the spread of information and ties of alliances. Through his vicar, Frederik Monrad, Frederik Fæderhof had close relations to the orthodox clergy in Copenhagen, and he saw the Pietists as a danger to the Lutheran absolutist state. In his notebook Frederik Fæderhof wrote about a lot of other things, which gives us an idea of his personal horizon and of his mentality. He had a strong interest in the world around him, and thanks to this we have left some very interesting notes from the pietist-ortodox religious conflict of the 1730's.